

HAGABLADET

Nr 3 / 2003

Vem bestämmer

VAD SOM ÄR PARKENS KULTURVÄRDEN?

AV PETER SCHANTZ

En helg i augusti i år uppträdde den nystartade dansensemblen "NewFound Land" i Vitabergsparken med föreställningen "Pass". Vi i publiken fick höra en av dansarna då och då ställa frågan: "Vem är det som bestämmer vad som är viktigt?"

Tack för dansen och tack för att den frågan ställdes! Ty frågan är central och borde ställas oftare och med olika fokus. Kulturministern, Marita Ulvskog, var en av dem som satt i publiken och vem vet, kanske transformerades frågan i hennes huvud till: "Vem är det som bestämmer vad som är kulturvärden? Varför och i vems intresse?"

Den frågan torde i alla fall inte vara främmande för henne. I Kulturutredningen från 1995 fann jag en gång en text som var ganska talande:

De av regeringen formulerade målen riktas sålunda in mot ett verksamhetsfält som är mycket vidare än vad som var fallet under 1980-talet. Den fokusering som då fanns på den yttre, fysiska miljön behöver breddas och omfatta även den immateriella kulturmiljön och föremålen, d.v.s. inte

bara "busen" utan också "människan mellan busen". Det handlar om en vidare syn på kulturmiljövården – det handlar om ett kulturarvsbegrepp.

Varför läste jag då den utredningen? Jo, därför att jag hade studerat officiella kommunala beskrivningar av "kulturvärdena" inom parken från början av 1990-talet. Jag uppfattade dem som fragmentariska och fokuserade på hus, ja helt enkelt som undermåliga.

Frågan om parkens kulturvärden blev snart kritisk. Ty lagstiftningen som ska skydda nationalstadsparken stadgar att ingen skada får ske på det historiska landskapets natur- och kulturvärden. Då behövdes och behövs det beskrivningar av kulturvärdena att förhålla sig till.

Jag ställde mig därför frågan vilka kulturella dimensioner som finns knutna till parken. Och vidare frågor av denna karaktär:

* Vilka är immateriella (t.ex. litteratur, idéhistoria) och vilka är materiella (bevarade fysiska lämningar)?

* Vad vet vi om eventuella immateriella dimensioner knutna till de materiella?

* Hur speglas olika epoker i kulturvärdena?

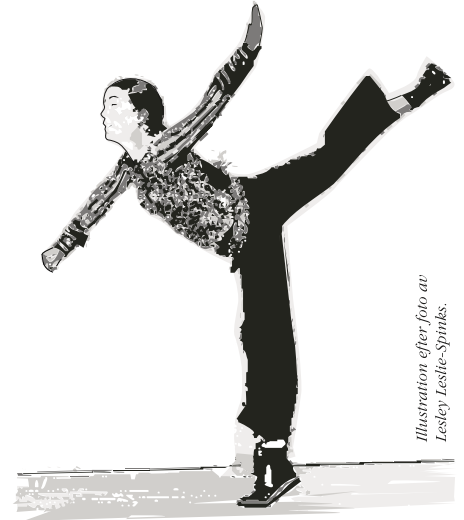

Illustration efter foto av
Lesley Leslie-Sprinks

* Förstärker de olika ingående värdena varandra och bygger de upp större helheter och sammanhang?

Rikedomen av olika kulturella dimensioner var påtaglig och för att få överblick och struktur på det hela skapades en bild eller en modell. Kanske kan den även ha ett värde för Hagabladets läsare – se figuren på nästa sida.

En tidsmässig indelning gjordes. Längst till vänster står det som, i dubbel bemärkelse, dyker upp först – naturlandskapet. Längst till höger finns det senaste uttrycket – nationalstadsparken. I figurens mitt finns olika värden antecknade som >>>

HAGABLADET

är en tidning för natur och kultur vid Haga-Brunnsviken. Den utkommer med fyra nummer per år. Lösnummerpris 10 kr.

REDAKTION:

Evalena Lidman,
Sverker Michélsen.

ANSVARIG UTGIVARE:

Lars Sundström,
Haga-Brunnsvikens
Vänner.

HAGA-BRUNNSVIKENS
VÄNNER

info@haga-brunnsviken.org
Box 23224
104 35 Stockholm

Översiktsplan för Ulriksdalsfältet

PLANERNA FÖR ULRIKSDALSFÄLTET går vidare. Ambitionen är att bebygga stråket längs E4:an norr om Bergshamravägen. Solna har nu fört arbetet så långt att en fördjupad översiktsplan är utskickad på remiss.

Redan i ett tidigare skede har Haga-Brunnsvikens vänner yttrat sig i ärendet – se Hagabladet 4/2001. I föreningens nya skrivelse är mycket av kritiken fortfarande giltig.

För att minska de visuella störningarna på Nationalstadsparken (vars gräns följer E4:an) bör bebyggelsens höjd begrän-

sas till 4–5 våningar och läggas på ett större avstånd från vägen än vad planen anger. En kraftig trädridå mellan husen och bullervallen bör inrymmas. En trädridå är motiverad av problemen med luftens kvalitet nära vägen, men också av risken att bullret från vägen kan studsas mot husfasaderna och tillbaka över vägen och in i Nationalstadsparken.

Överlag betonas i föreningens skrivelse vikten av en grön inramning av området. Möjligheten att anordna kolonilottor bör prövas, inte bara på grund av lotternas sociala

värde, utan också med tanke på den biologiska mångfalden. Översiktsplanen brister överlag i beskrivningen av konsekvenserna för de biologiska spridningsvägarna. Dessa måste utredas mer.

Ett stort plus är att bebyggelsen förskjutits söderut i förhållande till det tidigare förslaget, och nu inte på samma sätt kommer i konflikt med den gröna passagen mellan Järvafältet och Ulriksdals parkmiljö.

Skrivelsen i sin helhet står att läsa på föreningens hemsida, www.haga-brunnsviken.org. ●

		TID →				
NATURLANDSKAP	ODLINGSLANDSKAP	JAKTPARKER • BAROCKPARK • ENGELSKA PARKER	jakt, rekreation, friluftsliv, motion, idrott	EKO-PARKEN • GUSTAVIANSKA PARKEN	BIOLOGISK MÅNGFALD SPRIDNINGSVÄGAR • KÄRNOMRÅDEN	NATIONALSTADSPARKEN
			militärt exercisområde			
			litteratur, bildkonst			
			friluftsmuseum, Skansen, museer			
			folkliv, mötesplats			
			botanik, arboretum, kolonitrådgårdar			
			musik, teater, opera, dans			
			experimentalfält för jordbruket, skogsvård			
			utomhuspedagogik, naturskola, 4H-gård			
			friluftsgrovar			
			arkitektur, landskapsarkitektur			
institutionsbältet						
m.m.						

►►► inte tidsordnats men som löper genom de olika tidsskikten.

Efter istiden hävde sig naturlandskapet ur havet och under förhistorisk tid och medeltid omvandlades delar av det till ett odlingslandskap. Spår från denna tid i form av forntida bytomter och odlingsytor finns kvar än idag.

Ett nytt sätt att bruka marken inträdde under 1500-talet då den första jaktparken anlades på Valdemarsön av Johan III. Under 1600-talet utvidgades den av Karl XI till att gälla hela Södra och Norra Djurgården. Under samma århundrade anlade Jacob de la Gardie en barockpark och ett slott vid Jakobsdal, senare omdöpt till Ulriksdal. Så kom 1700-talet och det gustavianska parkprojektet vid Brunnsviken med de engelska parkerna Haga, Bellevue, Frescati och Tivoli. Under loppet av tre århundraden hade därigenom ett kungligt parklandskap vuxit fram helt nära staden.

Knutna till det kungliga parklandskapet är olika dimensioner som utvecklades efterhand och som bara delvis finns beskrivna:

* jakt, rekreation, friluftsliv, motion, idrott

- * militärt exercisområde
- * litteratur, bildkonst
- * friluftsmuseum, Skansen, museer
- * folkliv, mötesplats
- * botanik, arboretum, kolonitrådgårdar
- * musik, teater, opera, dans
- * experimentalfält för jordbruket, skogsvård
- * utomhuspedagogik, naturskola, 4H-gård
- * friluftsgrovar
- * arkitektur, landskapsarkitektur
- * institutionsbältet
- * m.m.

Dessa värden låg som en grund när en lång "kulturkamp" bröt ut med början 1990. Som markör för den har angivits två begrepp i modellens högra del: Ekoparken och Gustavianska parken. De härrör från den omfattande miljörelse som engagerade sig för parkens bevarande. Båda är resultat av summering av olika värden där helheten blir mer än summan av de ingående delvärdena, s.k. icke-additiva helheter. "Ekoparken", som innefattar hela nationalstadsparken, återspeglar områdets biologiska värden och tidens allt större betoning av

ekologiska samband. "Gustavianska parken" står för Haga-Brunnsviken-Ulriksdalsområdet som under den gustavianska tiden vävdes samman till en enhet genom kulturyttringar såsom parkkonst, teater, opera, musik, dans och arkitektur.

I en redovisning av bl.a. naturvårdens intressen inom Ekoparken som regeringen 1991 begärde från Stockholms och Solna kommuner knöts flera begrepp till parklandskapet genom skickligt utredningsarbete av kommunernas ekologer. Utredningen anknöt till begreppet biologisk mångfald som blev högaktuellt genom 1992 års FN-konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro. Inventeringar av flora och fauna jämfördes med den nationella listan för utrotningshotade och hänsynskrävande arter. Det visade sig att parken är lokal för ett stort antal arter som finns på listan. För parken medförde det en indelning i tre s.k. biologiska kärnområden (på Södra och Norra Djurgården samt Ulriksdal) och däremellan spridningsvägar. Definitionen på kärnområde var "ett större sammanhängande naturområde av hög kvalitet, med en mångfald av biotoper, ett rikt växt- och djurliv samt ett fungerande ekosystem".

Kulturkampen kröntes med framgång genom regeringens proposition och riksdagens enhälliga beslut den 7 december 1994: nationalstadsparken blev ett faktum. Denna har blivit föremål för bl.a. fysisk planering, studier, rättsprocesser och försök att bygga upp en turism – dvs. mänskliga handlingar, tankar och känslor fortsätter att knytas till parken och har ofta beskrivits i Hagabladet.

FÖR DEN SOM ÄR INTRESSERAD VILL JAG ÄVEN nämna att boken "Nationalstadsparken – ett experiment i hållbar utveckling" i flera kapitel behandlar frågor om kulturvärden och varför vissa nämns och andra icke nämns i officiella utredningar.

Men avslutningsvis och återigen: mycket av det som har hänt ligger och väntar på att upptäckas och beskrivas. Ett landskap för nyfikna och vetgiriga således! Med möjliga landvinningar – new found land – när någon – vem? – bestämt att så är fallet.

Peter Schantz är vice ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner och var redaktör för boken "Nationalstadsparken – ett experiment i hållbar utveckling".

BOOKERBJUDANDE TILL HAGA-BRUNNSVIKENS VÄNNER

Medlemmar i Haga-Brunnsvikens vänner kan inhandla NATIONALSTADSPARKEN – ETT EXPERIMENT I HÅLLBAR UTVECKLING för 390 kronor (exkl. frakt). Bland författarna märks bland andra Katarina Löfvenhaft (se sidorna 1–2 i denna tidning) och Peter Schantz, vice ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner. Formas, tel 08-690 95 22, e-post: formas.lidi@liber.se. Beställningsbeteckning 2-2002/0008. Gäller t.om. 30 september-03.

ett experiment
i hållbar
utveckling

**NATIONAL
STADS
PARKEN**

Hjalmar Söderberg och staden

SENT OMSIDER HAR JAG SÄLLAT MIG TILL den skara av stockholmare som följt en uppmaning från Stockholms kulturförvaltning hösten 2002: "Läs Doktor Glas!"

Tanken bakom förvaltningens engagemang, som ursprungligen kommer från en bibliotekarie i Chicago, är att skapa mer av gemensamma läsupplevelser som grund för samtal stockholmare emellan. En god tanke, menar jag.

De centrala frågorna i Doktor Glas handlar ju om äktenskapet som oupplöslig förbindelse och om man någonsin har rätt att döda en person, om än en plågoande. Men de ska jag inte kommentera. Nej, det är ett mer perifert ämne i boken, men centralt för Hagabladet, som jag vill fästa er uppmärksamhet på.

Författaren Hjalmar Söderberg är ju oupplösligt förknippad med Stockholm. En bekant till mig påstod en gång att Söderberg aldrig lämnade staden. Det underförstådda budskapet var att det finns dom som inte har något behov av att komma ut från staden, ut till naturen, och att Hjalmar Söderberg var en av dem.

Men jag började tvivla på det när jag läste följande rader ur doktor Glas dagbok:

18 JUNI

Det var litet svalare i dag, jag tog en ridtur för första gången på över en månad.

Vilken morgon! Jag hade lagt mig tidigt kvällen förut och sovit i ett hela natten. Jag sover aldrig utan att drömma, men den nattens drömmar voro blå och lätta. Jag red utåt Haga runt om ekotemplet, förbi koppartälten. Dagg och spindelväv över alla buskar och snår och ett stort sus genom träden. Deva var vid sitt käckaste lynne, jorden dansade fram under oss, ung och frisk som på skapelsens söndagsmorgon. Jag kom till ett litet vårdshus; jag kände till det, jag var ofta där i våras under mina morgonritter. Jag satt av och tömde en flaska öl i ett enda drag, så tog jag den brunögda flickan om livet och svängde henne runt ett varv, kysste henne på håret och red min kos.

Som det står i visan.

5 JULI

Sommarsöndag. Damm och kvalm överallt, och bara fattigt folk i rörelse.

Hjalmar Söderberg, tecknad av Birger Lundquist 1947.

de sköna baden, den andra på sin segelbåt och den tredje på abborrarna, och allt detta går för dem under rubriken vacker natur. Häromdagen talade jag med en ung flicka, som var förtjust i skärgården, men det visade sig under samtals gång att hon egentligen tänkte på solnedgångarna, och kanske också på en student. Hon glömde att solen går ned överallt och att studenten är flyttbar. Jag tror inte att jag är alldeles otillgänglig för naturskönhet, men då måste jag resa längre bort, till Vättern eller Skåne, eller till havet. Det har jag sällan tid till, och på de tre eller fyra närmaste milens omkrets från Stockholm har jag aldrig träffat på något landskap som kan jämföras med Stockholm självt – med Djurgården och Haga och trottoarkanten vid strömmen utanför Grand. Därför stannar jag för det mesta i staden sommar och vinter. Jag gör det så mycket hellre som jag har ensittarens ständiga begär att se folk omkring mig – främmande människor väl att märka, som jag inte känner och inte behöver tala med.

DOKTOR GLAS KOM UT 1905 OCH RECENSERADES av Oscar Levertin. Han skrev bland annat att "Som Stockholmskildrare intager Hjalmar Söderberg sannolikt främsta platsen af alla våra författare efter August Strindberg. Här finns t.ex. ett litet kapitel från en ensam sommarsöndag på Djurgårdsbrunn, helt enkelt beundransvärdt af stämning och kvickhet."

Det är inte svårt att hålla med Levertin.

Men åter till frågan om Hjalmar Söderbergs relation till staden och naturen. Är det författaren själv, eller en del av honom, som vi möter i dagboksanteckningarna från den 18 juni och den 5 juli? Vet ej, men det var alltså dom som fick mig att bli osäker på om författaren verkligen är så likgiltig inför naturen som kanske ibland förmodas.

Läsupplevelsen minner också om hur många aspekter av parken som fortfarande väntar på att fångas och som skulle utveckla och berika vår eget seende av den. "Nationalstadsparken i litteraturen" är ett sådant fält. Nu är behovet nedtecknat, och man vet aldrig vad ett ord eller en mening kan leda till. Men man kan hoppas.

Peter Schantz

HÖSTENS PROGRAMPUNKTER

Torsdagen 18 september, kl. 18.00

BIOLOGISK MÅNGFALD
I STADSPLANERINGEN

Katarina Löfvenhaft,

verksam vid Stadsbyggnadskontoret i Stockholm, berättar om sin doktorsavhandling och sitt forskningsarbete, särskilt med inriktning på Nationalstadsparken. Samling i Tekniska Nämndhusets entré, vid receptionen, Fleminggatan 4.

Torsdagen 9 oktober, kl. 18.30

EKAR OCH NÖTSKRİKOR I
NATIONALSTADSPARKEN

Erik Andersson,

ekolog vid Stockholms universitet, berättar om sin forskningsverksamhet. Samling vid Systemekologiska institutionen, Svante Arrhenius väg 21. T-bana Universitetet. Gå rakt fram tvärsöver "campus", längs med Arrheniuslaboratoriet (eller följ Svante Arrhenius väg, bakom universitetsbyggnaderna). Promenaden tar ca 10 minuter. *Se karta.*

Fredagen 21 november, kl. 18.30

VANDRA I EUROPAS
TRÄDGÅRDAR

Monika Björk,

författare till den nyutkomna boken om parker och trädgårdar, berättar och visar bilder. Hamburgerbryggeriets läktarfoajé, Norrtullsgatan 12 N. Färdväg: T-bana till Odenplan.

Illustration ur "Vandra i Europas trädgårdar" av Monika Björk. Boken berättar om trädgårdar över hela kontinenten, numrerade från 1 till 100. Bland annat beskrivs Ulriksdals barockpark och Hadrianus Villa utanför Tivoli, nära Rom.

Bilden ovan har engelskt ursprung. Prästen Gilbert Whites dagbok "Naturen i Selborne" publicerades 1789. Hans trädgård i Selborne är en av de trädgårdar som besöks i boken.

I anslutning till programpunkterna erbjuds lättare förtäring. För att underlätta planeringen sätter vi stort värde på att Ni föranmälar ert deltagande! Föranmälan kan göras till Ella Öström, tel. 08-34 43 40.

Söndagen 21 september, kl. 15.00

STOCKSUNDSTORP

Carinne Löfgren-Williams,

konstnär, inbjuder till "Reclaim the art", litterär och musikalisk salong och konstutställning i 1700-talshuset vid Stocksundstorp på Konvaljstigen 4. I anslutning till detta (kl. 16.00) talar Margit Klint om arkitektur som konst. Färdväg: T-bana till Bergshamra, (södra uppgången). Följ Ripstigen under Roslagsvägen fram till en liten järnvägsbro, sväng in på Stocksundstorpsvägen, strax till vänster ligger Konvaljstigen. *Se karta.*

Torsdagen 23 oktober, kl. 18.00

KULTURAFTON I
CARL MALMSTENS HUS

Egil Malmsten,

konstnär, arrangerar kulturfest på brasan i Carl Malmstens hus, Pipers väg 18. Färdväg: T-bana Bergshamra (södra uppgången), gå söderut mot Brunnsvikens. *Se karta.*

**Söndagen 21 december,
kl. 15.00–18.30**

JULKONSERT I
BERWALDHALLEN

Cantemus

Kören Cantemus sjunger Bellman och julsånger under ledning av dirigent Göran Staxäng. Cantemus medverkar också på Hagadagen nästa år. För information och biljetter, kontakta Ella Öström, tel. 08-34 43 40.

Bli medlem!

HAGA – BRUNNSVIKENS VÄNNER

*Och bitta fler oupptäckta hörn
av Haga-Brunnsviken*

Årsavgift 125 kronor

Familjemedlem, ungdom och
studerande upp till 25 år 50 kr.

Föreningar och företag 250 kr. Postgiro: 428 37 57 – 5.

www.haga-brunnsviken.org

